

SZKOŁA DLA RODZICÓW

„ZNACZENIE RODZINY W ROZWOJU PSYCHOSPOŁECZNYM DZIECKA”

Rodzina jest pierwszym środowiskiem wychowawczym, z którym dziecko styka się w swoim życiu, oddziałuje na dziecko najdłużej, niekiedy przez całe życie.

Prawidłowy rozwój dziecka i formułowanie się jego osobowości jest ściśle związane z życiem w rodzinie i atmosferą, jaka w niej panuje. „Nie ulega już dziś wątpliwości, że rodzina stanowi dla dziecka ważne, a w kolejności pierwsze środowisko rozwojowe i wychowawcze. Wpływ wychowawczy rodziny jest jednak najsilniejszy we wczesnych stadiach rozwoju, w okresie dzieciństwa, gdy dziecko nie podlega jeszcze lub podlega w ograniczonej mierze oddziaływaniom innych instytucji, a za opiekę nad nią i jej wychowanie odpowiedzialni są przede wszystkim rodzice.

Rodzina wywiera wpływ na rozwój umysłowy, społeczny i moralny dzieci i młodzieży, kształtowanie się ich osobowości, internalizację określonych wartości i norm postępowania. Daje ona wychowywanym w niej dzieciom źródło wiedzy o podstawowych zasadach życia społecznego.

W każdej rodzinie występują różne powiązania uczuciowe, a każdy z jej członków ma wpływ na intensywność i treść przekazywanych komunikatów werbalnych i pozawerbalnych oraz na zmianę zachowania innych osób.

Nie ulega wątpliwości, że rodzina stanowi dla dziecka ważne i w kolejności pierwsze środowisko rozwojowe i wychowawcze, dlatego też istotne są reprezentowane przez jej dorosłych członków postawy wobec dziecka, a także otwarta i oparta na zaufaniu komunikacja pomiędzy rodzicami i dziećmi.

Rodzina jest swoistym wzorcem i wyznacznikiem zachowania zarówno wobec własnej osoby jak i innych członków społeczeństwa. To ojciec i matka są pierwszymi autorytetami dla dziecka, szczególnie w pierwszym okresie jego życia, kiedy to uczy się naśladować, a w późniejszym okresie, buduje własne świadome „ja” w oparciu o zdobyte doświadczenia pozytywne lub negatywne. Niezbędna jest zatem wymiana informacji, wytwarzająca atmosferę troski o jak najlepszy rozwój osobowości dziecka.

Rodzinie, jako grupie społecznej przypisuje się spełnianie czterech podstawowych funkcji, tj. funkcji biologiczno-opiekuńczej, kulturalno-towarzyskiej, gospodarczej i wychowawczej. Najogólniej rzecz ujmując są one następujące:

- stworzenie warunków rozwoju dziecka jako osoby
- ochrona zdrowia i życia dziecka

Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest zdolna zapewnić optymalne warunki rozwoju i wychowania. Sposób w jaki rodzice traktują dzieci ma głębokie i trwałe konsekwencje dla ich życia. Niezwykle istotna jest więc również funkcja wychowawcza. Rodzina pełni ją w różny sposób w różnych okresach rozwoju dziecka. Istnieją jednak pewne wspólne cechy charakterystyczne dla wszystkich stadiów wychowania w rodzinie i dla całokształtu działalności wychowawczej rodziny wobec dzieci. Są one następujące:

- rodzina zaspokaja podstawowe biologiczne i psychologiczne potrzeby dziecka takie jak potrzebę bezpieczeństwa, zależności i miłości
- rodzice dostarczają dziecku wzorów osobowych i wzorów zachowania
- rodzice przekazują dzieciom system wartości i norm społecznych
- rodzina przygotowuje dziecko do pełnienia ról społecznych
- rodzina przekazuje dziecku dorobek kulturowy społeczeństwa

W jaki sposób wychować dziecko tak, aby wyrosło na porządnego człowieka?

Wychowanie w rodzinie stanowi wypadkową oddziaływania nań wszystkich jej członków. W przeważających obecnie rodzinach małych funkcje wychowawcze sprawują oboje rodzice.

Oddziaływanie ich ma charakter jednorodny wtedy, gdy obydwójce posiadają podobne doświadczenia wychowawcze. Wychowanie niejednakowe jest o tyle niekorzystne, że dziecko jest oceniane inaczej przez ojca inaczej przez matkę. Każde z nich wymaga czegoś innego. Dziecko przeżywa sytuację konfliktową, a jednocześnie uczy się, że za to samo zachowanie jest różnie oceniane. Uczy się tym samym podwójnej moralności, a kłamstwo staje się jednym z ważniejszych sposobów jego przystosowania do środowiska. Niezależnie więc od tego, w jakim systemie wychowawczym dziecko wzrasta, oddziaływania obojga rodziców powinny być jednakowe, a przynajmniej podobne i nawzajem między rodzicami uzgodnione.

Wśród wyodrębnionych systemów wychowawczych można wyróżnić takie, które wpływają pozytywnie na rozwój dziecka oraz te, które są dla psychiki dziecka szkodliwe. Wychowanie w rodzinie nigdy nie jest wychowaniem w myśl jednego systemu. Wśród systemów wychowawczych można wyróżnić takie, które wpływają pozytywnie na rozwój osobowości dziecka oraz te, które są dla psychiki dziecka szkodliwe.

Wychowanie demokratyczne

Wychowanie demokratyczne można uznać za najwłaściwszy system oddziaływań wychowawczych. Naczelną jego zasadą jest wzajemne poszanowanie praw wszystkich członków rodziny. Rodzice ustalają wspólnie z dziećmi zakres obowiązków i przywilejów dla każdego z członków rodziny. Starają się, w miarę jak dziecko dorasta, wprowadzać je w problemy życiowe rodziny. Uczą poszanowania pracy, szanują także pracę dziecka. Rodzice wychowujący dziecko demokratycznie starają się przy każdej nadarzającej się okazji rozwijać jego aktywność, współdziałają z nim i cieszą się z jego sukcesów, a w razie porażki wspomagają je radą lub zachętą. Dzieci wychowywane w ten sposób uczą się zasad współżycia społecznego nie na podstawie przymusu zewnętrznego i lęku przed karą, lecz w oparciu o akceptację i świadomy wybór właściwej zasady postępowania.

Wychowanie autokratyczne

System ten jest przeciwieństwem systemu demokratycznego. Odznacza się przesadnym ograniczeniem swobody dziecka, podporządkowaniem jego zachowania zbyt sztywno ustalonym przepisom i wymaganiami zbyt wygórowanym w stosunku do wieku bądź też do możliwości indywidualnych dziecka.

W wychowaniu tym ani potrzeby dziecka, ani prośby nie są brane pod uwagę. Rodzice ograniczają swobodę dziecka, podporządkowując jego zachowanie sztywno ustalonym regułom.

Założeniem kierowania autokratycznego jest stwierdzenie, że rodzice zawsze mają rację, a obowiązkiem dzieci jest bezwzględne posłuszeństwo. Wszystkie wykroczenia są surowo karane. Rodzice, którzy realizują autokratyczny model wychowania na ogół kochają swe dzieci nie mniej niż inni. Przekonani są jednak, że wychowanie surowe i rygorystyczne przynosi najlepsze efekty.

Kierując dziećmi autokratycznie nie dopuszcza się do rozwijania aktywności dziecka podejmowanej z jego własnej inicjatywy. Tym samym aktywność ta ulega zahamowaniu. Dziecko staje się jakby automatem wykonującym polecenia, niezdolnym do twórczej inicjatywy.

Zdarza się, że odpowiedzią dziecka na takie podejście do niego jest bunt. Nie jest to jednak otwarty bunt przeciw rodzicom. Dziecko w domu maskuje swą agresję, staje się natomiast agresywne i złośliwe w stosunku do rówieśników w przedszkolu czy też w stosunku do dorosłych, których się nie boi. Inną formą buntu jest całkowita bierność dziecka i zaniedbanie się w obowiązkach pozadomowych.

Rodzice autokratyczni nie wyjaśniają dziecku, dlaczego jego postępek jest dobry lub zły. Dziecko wie jak się ma zachować, nie rozumie jednak dlaczego.

W efekcie takiego wychowania dziecko nie uczy się współbrzmieć emocjonalnie z innymi ludźmi.

Wychowanie liberalne

Wychowanie liberalistyczne nacechowane jest nadmiernym stosowaniem się rodziców i wychowawców do wszelkich życzeń dziecka. Przy takim systemie wychowawczym nie rodzice kierują postępowaniem dziecka, lecz dziecko decyduje często zarówno o zachowaniu rodziców, jak i o trybie życia rodziny. Wychowanie liberalne wiąże się z pozostawieniem dziecku prawie całkowitej swobody. Rodzice nigdy nie hamują aktywności dziecka. Może robić, co chce i jak chce. Nadmierna swoboda, którą dziecko jest obdarzone przyczynia się do przedwczesnej samodzielności i nieliczenia się dziecka z nikim. Rodzice przyzwyczajają dziecko do spełniania wszelkich jego zachcianek. Takie dziecko napotyka jednak duże trudności w przystosowaniu się do grupy rówieśniczej, a także nie potrafi samodzielnie dążyć do realizacji postawionych sobie celów. Przyzwyczajone do otrzymywania wszystkiego natychmiast załamuje się przy pierwszych trudnościach.

Wychowanie okazjonalne

Ten typ wychowania wiąże się z brakiem sprecyzowanej linii postępowania wobec dziecka. Rodzice przejawiają inicjatywę wychowawczą tylko pod naciskiem konkretnych sytuacji. Działanie ich jest działaniem doraźnym. Stwierdzono, że dzieci wychowywane w takim systemie zdradzają brak poczucia bezpieczeństwa. Dość wcześnie orientują się, że rodzice nie postępują w sposób, który przynosiłby korzyści rodzinne. Ustosunkowują się zatem do rodziców niezyczliwie i tracą szacunek dla nich. Jednocześnie zagrożone poczucie bezpieczeństwa manifestuje się wzrostem reakcji agresywnych w stosunku do rówieśników.

Wychowanie niekonsekwentne

W przeciętnej rodzinie dziecko podlega wpływom wychowawczym matki i ojca. Jeśli rodzina jest większa, wpływ mają nie tylko rodzice, ale także babcia, dziadek, ciocia ... . Im liczniejsza rodzina, tym większe szanse, że opinie jej członków co do metod wychowawczych, sposób postępowania z dzieckiem nie będą zgodne. charakterystyczną cechą tego rodzaju wychowania jest zmienność i przypadkowość oddziaływań wychowawczych. Rodzice, w zależności od swego samopoczucia raz są niezwykle łagodni, kiedy indziej surowi. To samo zachowanie dziecka bywa różnie oceniane. Dziecko nie jest w stanie przyswoić sobie właściwych norm moralnych. Zagrożeniu ulega też poczucie bezpieczeństwa, jako że nigdy nie wiadomo, jak zachowają się rodzice.

Młodsze dzieci często doznają poczucia krzywdy. Nie rozumieją, dlaczego za ten sam rodzaj zachowania raz zostają tylko upomniane, kiedy indziej dotkliwie ukarane.

Wychowanie niekonsekwentne łączy się często z zachowaniem równowagi psychicznej rodziców, ich przemęczeniem, rozdrażnieniem i kłopotami. Dziecko nie rozumie tego związku i zraża się do rodziców, którzy przestają być dla niego uosobieniem autorytetu i sprawiedliwości.

Wiemy, że dzieci nie rodzą się dobre lub złe, że to od nas zależy, jakie będą w przyszłości. Kształtowanie człowieka jest bardzo trudne. Zapewnienie powodzenia każdemu dziecku, rozwinięcie jego osobowości wymaga nie tylko wysiłku i chęci ale zaangażowania uczuciowego, umiejętności i wiedzy.

Wychowywać to znaczy zaspokajając podstawowe potrzeby, kształtować charakter, rozwijać fizycznie i psychicznie a także wprowadzać w życie społeczne i kulturę.

Rozwój psychiczny, a więc i rozwój osobowości dziecka, jest zjawiskiem ciągłym.

Komplikowanie się procesów psychicznych, ich bogacenie się, nie odbywa się samorzutnie, ale pod wpływem warunków życia, środowiska, oddziaływania wychowawczego. Na rozwój psychiczny dziecka wywierają wpływ trzy środowiska społeczne: rodzinne, szkolne i

rówieśnicze. Środowisko rodzinne jest jednak podstawowym środowiskiem wychowawczym kształtującym psychikę dziecka, warunkującym jej rozwój i zachowanie. Rodzina jest pierwszym środowiskiem wychowawczym w życiu człowieka, które czasami rzutuje w decydujący sposób na całe jego przyszłe życie. Dzięki swej stałości daje dziecku oparcie i poczucie bezpieczeństwa. Stabilność ta stanowi ważny czynnik jego równowagi emocjonalnej i zdrowia psychicznego. O poczuciu bezpieczeństwa, o tym czy dziecko czuje się kochane i akceptowane, decyduje wzajemny stosunek rodziców do siebie i do dzieci. Do czynników wpływających na dezorganizację życia rodzinnego i w konsekwencji na zaburzenia rozwoju wychowujących się w tych rodzinach dzieci należą: rozbitcie rodziny, nieprawidłowości struktury małżeństwa, alkoholizm, przemoc psychiczna i fizyczna.

O prawidłowym rozwoju psychiki dziecka decyduje także zaspokajanie potrzeb. Istnieją trzy wielkie kategorie potrzeb: potrzeby biologiczne, psychiczne, kulturalne. Zaspokojenie potrzeb niższego rzędu umożliwia powstanie potrzeb wyższych. W środowisku rodzinnym powinny być zaspokajane: potrzeba pewności i poczucia bezpieczeństwa, potrzeba solidarności i łączności z bliskimi osobami, potrzeba miłości, akceptacji i uznania. Jeśli któraś z tych potrzeb nie zostanie zaspokojona w środowisku rodzinnym, rozwój psychiczny dziecka nie będzie przebiegać prawidłowo.

Rodzina odgrywa również bardzo ważną rolę w procesie socjalizacji, a więc w procesie wpajania dziecku podstawowych przyzwyczajzeń, norm i umiejętności, bez których jej udział w życiu społeczeństwa byłby niemożliwy. To w środowisku rodzinnym dziecko nawiązuje pierwsze kontakty z innymi ludźmi i zdobywa pierwsze doświadczenia z dziedziny współżycia społecznego, stają się one podwaliną i zaczątkiem rozwoju społecznego, rzutując nieraz w decydujący sposób na całe jego przyszłe życie.

Rodzice stanowią dla dziecka najbliższe wzory osobowe. Dzieci naśladują i identyfikują się z najbliższymi, a przez to przyswajają sobie różnorodne formy społecznego zachowania. Od środowiska rodzinnego, a od rodziców przede wszystkim, zależy w znacznym stopniu, jakim człowiekiem będzie ich dziecko, gdy osiągnie dojrzałość. Jak będzie przygotowane do dorosłego życia, jak będzie umiało sobie w nim radzić. To środowisko rodzinne w pierwszym rzędzie powinno przekazać dziecku podstawowe wiadomości o otaczającym je świecie, ludziach i zjawiskach, nauczyć różnych czynności i sprawności, wdrożyć do nawyków kulturalno - higienicznych i wpoić odpowiednie przyzwyczajenia, przekazać umiejętność współżycia z rówieśnikami i dorosłymi, wyrobić właściwe postawy uczuciowe, moralne, etyczne. Stosunki rodzinne, a więc porozumienia lub konflikty między rodzicami, nadmiar lub niedobór uczuć, jakimi darzą dzieci, ilość czasu jaki im poświęcają, itp. - wszystko to ma wpływ na prawidłowy lub zaburzony rozwój. Analizując środowisko rodzinne w aspekcie przystosowania społecznego dziecka w młodszym wieku szkolnym ujmuje się je jako, złożony układ bodźców i sytuacji oddziałujących na dziecko, wynikających ze struktury i funkcjonowania rodziny.

Istotny wpływ na adaptację dziecka do życia w społeczeństwie mają:

- czynniki społeczno - ekonomiczne, określające pozycję społeczną, ekonomiczną rodziny, warunki bytowe, zawód rodziców, struktura rodziny,
- czynniki pedagogiczno - psychologiczne i kulturowe określające metody i środki stosowane w wychowaniu, stosunki wewnątrzrodzinne, wykształcenie rodziców, wzorce kulturowe, itp.

Każdy element środowiska rodzinnego działa nierozzerwalnie i oddziałuje na każde dziecko indywidualnie w zależności od struktury jego osobowości.

Podsumowując, rodzice odgrywają w życiu dzieci najważniejszą i znaczącą rolę, dając swoim dzieciom wzorce pierwszych kontaktów społecznych z przyjętymi normami i prawami.

Regulują zachowania dzieci, porządkując ich wiedzę o otaczającym ich świecie i zjawiskach. Bezdyskusyjnym jest również ich wpływ na tworzenie się obrazu własnej osoby dziecka, jego samooceny i budowania poczucia własnej wartości. Na uwagę zasługuje fakt, że świadome i

mądre rodzicielstwo to ogromna odpowiedzialność za los dzieci, to trud wzbogacania wiedzy na temat dziecka, jego potrzeb i praw rządzących jego rozwojem fizycznym i psychicznym. Nie stawiamy się więc w roli ani rodziców dobrych, ani złych, ani tolerancyjnych, ani autorytatywnych. Szukajmy takiego sposobu życia, który pozwoli nam samym czuć się dobrze, a także pomoże osobom, które kochamy, aby czuły się jeszcze lepiej. Musimy pamiętać o stosowaniu całej gamy metod wychowawczych dokładnie przemyślanych i dostosowanych do konkretnych sytuacji. Współżycie i współpraca z dziećmi to proces długi i wyczerpujący. Wymaga serca, inteligencji i wytrwałości. Opanowanie trudnej sztuki komunikowania się z dziećmi to szansa na to, aby lepiej rozumieć i mądrzej kochać dzieci, ale i być przez dzieci kochanym i rozumianym.

Opracowała: mgr Ilona Ledwoń
mgr Barbara Marszolik